

2.1 Dlouhodobý vývoj počtu obyvatel 1921-2011

Jako první podklad pro vytvoření prognózy využíváme dlouhodobý vývoj počtu obyvatel obcí suburbánní zóny Prahy. Vymezení suburbánní zóny bylo provedeno s ohledem na *realizovanou novou bytovou výstavbu a vázanost migračních procesů* na hlavní město podle metodiky uplatněné v rámci projektu TAČR (viz např. Ouředníček, Špačková, Novák 2013). Do analýzy následně vstupovalo území zahrnující 11 obvodů obcí s rozšířenou působností, tedy v dnešním vymezení celkem 424 obcí (viz úvod této kapitoly na předchozích stranách). Cílem mapového listu bylo vytvořit typologii obcí podle jejich předchozího dlouhodobého populačního vývoje. Chtěli jsme přitom vycházet nejen z posledních trendů post-socialistického vývoje systému osídlení, ale zohlednit rovněž hlavní trendy ve vývoji metropolitní oblasti v průběhu 20. století zhruba od vzniku Prahy jako hlavního města samostatného Československa. Relativně významné projevy suburbanizace totiž lze zaznamenat i v období první republiky (Ouředníček 2012) a specifický význam má i éra socialistického města, zejména s ohledem na uplatňování střediskové soustavy osídlení (Ouředníček 2003). Diskuse vývoje počtu obyvatel a jeho komponent v polistopadovém období a částečně i výhled budoucího vývoje je hodnocen podrobně na jiném místě (Ouředníček, Novák 2012) a je mu věnována zevrubná pozornost ve všech následujících mapových listech této sekce publikace. Hlavním záměrem při tvorbě typologie populačního vývoje bylo poznat potenciál sídelního systému v těsném zázemí hlavního města. Jakkoli se může zdát proces suburbanizace v některých sídlech metropolitního regionu dynamický, v mnoha sídlech jejich populační velikost nedosahuje maximálních hodnot dosažených v průběhu industrializace a prvorepublikové suburbanizace. Potenciál populačního růstu, vyjádřený mimo jiné existující infrastrukturou obce, domovním fondem nebo správními a sociálními institucemi, může znamenat důležitý předpoklad budoucího rozvoje obce.

Typologie obcí vznikla na základě srovnání trendu ve vývoji počtu obyvatel ve třech stanovených obdobích (přehledně tabulka 2.1). První období odpovídá meziválečné době a byla do něj zařazena data z populačních cenzů v letech 1921 a 1930. Částečně jsme přihlíželi i k vývoji do roku 1950, který podává představu o vývoji ve 40. letech 20. století. Druhé období jsou vymezené lety sčítání 1950 a 1991 a zhruba pokrývá období socialistického vývoje. Současné postsocialistické období je postiženo daty z let 1991 až 2011. S ohledem na suburbanizační tendence je dynamičtější především jeho druhá polovina. Z tohoto důvodu je při určování dílčích typů (viz níže) počítáno s lety 2001 a 2011.

Trend populačního vývoje	1921-1931	1950-1991	2001-2011
Dynamický růst (++)	žádná obec	žádná obec	≥ 200 %
Růst (+)	≥ 125 %	≥ 125 %	125-199 %
Stagnace (0)	124-75 %	124-75 %	124-75 %
Pokles (-)	žádná obec	≤ 74 %	žádná obec

Tabulka 2.1: Kritéria změny počtu obyvatel pro vytvoření typologie obcí suburbánní zóny Prahy

Vývojový trend byl vypočten pomocí indexu změny počtu obyvatel mezi začátkem a koncem jednotlivých období. Pro první a třetí období tento postup dostačuje, ve druhém ale nemůžeme v dostatečné podrobnosti zachytit jeho možný vnitřní vývoj. Proto byly doplňkově prověřeny ještě indexy změn počtu obyvatel mezi lety 1950 a 1970 a 1970 a 1991. Ve většině případů ale nedošlo k velkým výkyvům v dynamice obyvatelstva, a proto nebyly tyto podrobnější úseky vývoje v typologii dále zohledňovány. Kombinací jednotlivých trendů v jednotlivých obdobích vývoje vzniklo celkem 17 dílčích typů obcí (tabulka 2.2). Vzhledem k tomu, že obce do nich nebyly rovnoměrně rozmístěny a jednotlivé kategorie by byly dosti nevyvážené, došlo k optimalizaci jejich počtu a sloučení do deseti typů. Tyto typy tedy následně vyjadřují různé kombinace populační dynamiky obcí ve třech historických obdobích. Následující text se zaměřuje na popis rozmístění jednotlivých typů na území metropolitního regionu.

1. období	Dílčí typy obcí				Typ	Finální typy obcí	
	2. období	3. období	Počet obcí	Podíl obcí (v %)		Počet obcí	Podíl obcí (v %)
0	0	++	20	4,7	1	20	4,7
0	-	++	20	4,7	2	20	4,7
0	+	+	17	4,0	3	20	4,7
+	+	+	1	0,2			
0	+	++	2	0,5			
+	0	+	32	7,5	4	49	11,6
+	-	++	2	0,5			
+	-	+	10	2,4			
+	0	++	5	1,2			
0	0	+	51	12,0	5	51	12,0
0	-	0	76	17,9	6	76	17,9
0	-	+	79	18,6	7	79	18,6
0	+	0	10	2,4	8	12	2,8
+	+	0	2	0,5			
+	0	0	10	2,4	9	12	2,8
+	-	0	2	0,5			
0	0	0	85	20,0	10	85	20,0

Tabulka 2.2: Postup při vymezení dílčích a finálních typů obcí suburbánní zóny Prahy

V mapě jsou jednotlivé typy seskupeny ještě přehledněji do pěti skupin (A-E) vždy po dvou typech populačního vývoje. Tyto skupiny využíváme také v popisu a diskusi rozmístění. V případě metropolitního regionu Prahy existuje několik typů sídel, ve kterých se projevuje současná rezidenční suburbanizace (skupiny C a D), kterou můžeme zjednodušeně charakterizovat vyššími populačními zisky v posledním sledovaném období (diskuse role přirozené změny a migrace je zevrubně diskutována v následující kapitole 2.2). Nejvíce těchto obcí se vyskytuje na okraji metropole a s přibývajícím vzdáleností se jejich počet snižuje. Přibližně polovina těchto obcí zaznamenávala

v předchozích dvou obdobích stagnaci (typy 1 a 5), druhá polovina pak pokles počtu obyvatel (typy 2 a 7). Tato sídla lze dělit i podle toho, o jak velký přírůstek v posledním období se jedná. Obce, které se v uplynulých dvou dekadách rozrostly více než dvojnásobně (skupina C s typy 1 a 2; celkem 40 obcí), se nacházejí převážně jižně, jihovýchodně a severně od Prahy. Naopak na levém břehu Vltavy se tento typ obcí téměř nevyskytuje. Obce s mírným nárůstem (skupina D s typy 5 a 7; celkem 130 obcí) se v okolí Prahy vyskytují rovnoměrněji a jsou přirozeně početnější. Z perspektivního hlediska se bude zřejmě jednat o potenciálně dynamicky rostoucí suburbia.

V blízkosti předchozích typů s vysokými přírůstky se nacházejí i sídla, u kterých byl zaznamenán růst v obou poválečných časových úsecích (typ 3). Největší koncentrace těchto sídel je jižně a jihovýchodně od metropole. Tyto oblasti lze tedy označit za dlouhodobě nejatraktivnější, většina z nich je v kategorii středně velkých obcí, které sloužily v průběhu socialismu jako středisková sídla místního významu. Podobný vývoj zaznamenala i všechna větší města suburbánní zóny, u kterých se přirozeně vzhledem k populační velikosti uplatňovaly mnohem menší výkyvy populační dynamiky (typ 8). Jedná se o sídla, která za socialismu patřila mezi preferovaná sídla s podporou infrastruktury, koncentrace správních funkcí a soustředěnou komplexní bytovou výstavbu. V posledním období ovšem došlo k zastavení tohoto růstu na úkor menších okolních obcí a částečně i k suburbanizaci z jader do zázemí těchto městských obcí (viz mapa 1.1b).

Další skupinu (v legendě mapy označená A; celkem 61 obcí) představují obce typu 4 a 9. Jedná se o obce, ve kterých došlo k nárůstu počtu obyvatel již v meziválečném období. Pro tuto kategorii je charakteristická stagnace nebo pokles počtu obyvatel v období socialismu, což bylo dáno zastavením spontánního procesu rezidenční suburbanizace. Stagnace v případě obcí typu 9 trvá i ve třetím období. U této kategorie růst počtu obyvatel v prvním období může představovat jak známky suburbanizace, tak i urbanizace, neboť se do ní řadí i větší obce, včetně Prahy. Tato sídla tedy vyčerpala svůj růstový potenciál již v prvním období. Naopak obce ve čtvrtém typu překonávají krizi v socialistickém období a v současné době u nich dochází k dalšímu růstu počtu obyvatel. Většinou se jedná o obce v těsné blízkosti Prahy (při současném administrativním vymezení), které zároveň leží na železnici. Důležitým faktorem pro meziválečnou suburbanizaci byla právě dobrá dopravní dostupnost železniční dopravou (Ouředníček 2003). Ačkoli se tento typ obcí vyskytuje u všech železničních tratí vedoucích z hlavního města, za oblasti s jejich nejvyšším zastoupením můžeme označit okolí tratí Praha-Beroun, Praha-Benešov, Praha-Kralupy nad Vltavou nebo Praha-Lysá nad Labem.

Opakem obecně růstových obcí jsou typy stagnujících obcí (skupina B s typy 10 a 6; celkem 161 obcí). V rámci pražského metropolitního regionu tvoří nejpočetnější, resp. třetí nejpočetnější skupinu. Populačně ztrátové obce (kategorie 6) se vyskytují převážně na jihu a jihovýchodě v místech začátku tzv. vnitřní periferie, tj. okraje Středočeského kraje. Dále jsou tyto obce lokalizovány v hornatější a hůře dostupné oblasti Českého krasu, Křivoklátska a v severním zázemí Kladna. Stagnující obce (kategorie 10) se nacházejí

většinou v blízkosti předchozího typu. Na druhé straně je možné předpokládat, že suburbanizační tendence budou postupně zasahovat i vzdálenější oblasti, jejichž dostupnost se může v některých oblastech metropolitního regionu postupem času vylepšovat.

Z hlediska celkového uspořádání populačního vývoje v metropolitním regionu Prahy se projevuje výrazná selektivita suburbanizačních tendencí v prvním a třetím období a preference vybraných střediskových sídel v rámci druhého období (socialismu). V celém hodnoceném období se však obecně uplatňuje vysoká atraktivita zázemí hlavního města, která byla jen dočasně přibrzděna politikou střediskové soustavy osídlení v normalizační době (Hampl 1996, 2005). Zjevná je také polarizace mezi suburbánní a odlehlejší venkovem, který je zachycen v okrajových částech extenzivně vymezeného metropolitního regionu. Toto vymezení zohledňuje spíše potenciální rozvoj a rozšíření suburbanizačních procesů v blízké budoucnosti. Typologie byla následně uplatněna při uvažování o nastavení dynamiky budoucího populačního růstu, bytové výstavby a migrace v suburbánní zóně jako celku a je uplatněna na výsledné syntetické mapě zohledňující prognózu suburbánní zóny a především osy a areály budoucího rozvoje metropolitního regionu Prahy (mapový list 2.7).

Literatura:

HAMPL, M. (1996): Vývoj systému osídlení v České republice. In: Hampl, M. a kol.: Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Praha, s. 35-52.

HAMPL, M. (2005): Geografická organizace společnosti v České republice: transformační procesy a jejich obecný kontext. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha.

OUŘEDNÍČEK, M. (2003): Suburbanizace Prahy. Sociologický časopis 39, č. 2, str. 235-253.

OUŘEDNÍČEK, M. (2012): Sociálně prostorová struktura industriální Prahy. In: Chodějovská, E., Šimůnek, R. eds.: Krajina jako historické jeviště. K poctě Evy Semotanové. Historický ústav, Praha, s. 263-283.

OUŘEDNÍČEK, M., NOVÁK, J. (2012): Populační vývoj Prahy a jejího zázemí v transformačním období. In: Ouředníček, M., Temelová, J. eds.: Sociální proměny pražských čtvrtí. Academia, Praha, s. 25-46.

OUŘEDNÍČEK, M., ŠPAČKOVÁ, P., NOVÁK, J. (2013): Metodické problémy výzkumu a vymezení zón rezidenční suburbanizace v České republice. In: Ouředníček, M., Špačková, P., Novák, J. eds.: Sub Urbs: Krajina, sídla a lidé. Academia, Praha, s. 309-332.

Zdroje dat:

ČSÚ (2007): Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005. Praha, Český statistický úřad. Dostupné na: <http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/p/4128-04> [25. 6. 2013]

ČSÚ (2013): Sčítání lidu, domů a bytů 2011. Praha, Český statistický úřad.